

Pôvodná práca

Test vtipov po 25 rokoch*

A. Heretik, K. Vajdičková

Test of jokes after 25 years

Súhrn

Práca na teste vtipov („Witztest“) sa začala pred 25 rokmi z podnetu prof. Guensbergera. Vznikla metóda s 10 slovnými a 10 kreslenými vtípami. Úlohou probanda je vysvetliť pointu vtípu a ohodnotiť na 5-bodovej škále emočnú rezonanciu. V predloženej práci sumarizujeme výsledky piatich empirických výskumov s testom vtipov urobených na zdravých probandoch a psychiatrických pacientoch. Výsledky ukazujú, že test spoľahlivo diferencuje pacientov so schizofrénnymi poruchami od depresívnych a zdravých subjektov. Schizofrénni pacienti dosahovali signifikantne nižšie skóre pochopenia vtipov a produkovali viac akcesorických fenoménov (bizarné interpretácie). Depresívni probandi mali nižšie skóre emočného ohodnotenia vtipov a ich interpretácie boli ovplyvnené špecifickými kognitívnymi poruchami, ako je katastrofizovanie, selektívna abstrakcia, personifikovanie a podobne. U zdravých subjektov (študenti VŠ) výsledky záviseli aj od typu vzdelania (študenti humanitných vs. technických smerov), aj od ich osobnostných dimenzií, ako sú introverzia–extraverzia, intuícia–percepcia (lit. 7).

Kľúčové slová: test vtipov, slovné vtipy, kreslené vtipy, pointa vtípu

Summary

Test of jokes (“Witztest”) was initiated 25-years ago by prof. Guensberger. A method using 10 verbal jokes and 10 humor cartoons has been developed. The task was to explain the point of joke and to evaluate emotional resonance on 5 point scale. In presented work authors summarise five empirical studies using Test of jokes in healthy subjects and psychiatric patients. The results reliable differ schizophrenic patients, depressive patients and healthy subjects. Schizophrenic patients achieved significantly lower score in understanding jokes and produce more accessory phenomena (eg. bizzar interpretations). Depressive patients had lower score in emotional evaluation and their interpretation was influenced by cognitive disorders – catastrophisation, selective abstraction, personification. In healthy subjects – university students – were the results influenced by the typ of education (humane vs technical) and personality characteristics such as introversion–extraversion, intuition–perception (Ref. 7).

Key words: test of jokes, verbal jokes, humor cartoons, point

*Prednesené na VIII. Guensbergerovom dni 7.4.2004.

K formátu osobnosti prof. Guensbergera patrila aj osobitý zmysel pre humor. Mal rád vtipy, anekdoty rád počúval i roz-

právval svojim blízkym priateľom a kolegom. Často išlo pochopiteľne o židovské anekdoty, ktoré tvoria zvláštnu kultúrnoantropologickú kategóriu a v poslednom čase vyšlo na túto tému niekoľko kníh. Z obľúbených anekdot prof. Guensbergera spomeňme aspoň jednu: *Kráča Kohn po námestí a z nohavíc mu visí penis. Pobúrený Rabinowitz sa ho pýta: „Kohn, čo to vyvádzate?“ Kohn odpovedá: „Včera blamoval*

Katedra psychológie FFUK, Bratislava, a Katedra psychiatrie LFUK, Bratislava

Adresa: Prof. PhDr. A. Heretik, CSc., Katedra psychológie FFUK, Gondova 2, 818 01 Bratislava, Slovakia
e-mail: heretik@fphil.uniba.sk

on mňa, dnes blamujem ja jeho“. Je zaujímavé, že túto anekdotu pokladáme s narastajúcim vekom za čoraz veselšiu.

Cesta prof. Guensberga ku psychopatológii humoru sa odvíjala dvoma smermi. Upozorňoval jednak na tzv. nechcený humor. Najmä schizofrenní pacienti prekvapia svoje okolie (vrátane skúsených klinikov) nečakanými verbálnymi produkciami a správaním, ktoré budia emócie humoru. Druhým smerom bola hypotéza prof. Guensbergera, že poruchy myslenia a emotivity u psychotikov sa musia prejavíť v pochopení a prežívaní humoru, a to špecifickým, a teda aj diferenciálnodiagnosticky významným spôsobom. Oslovil preto najprv dr. Adamišovú a neskôr spoluautorov, aby začali pracovať na diagnostickom prostriedku nazvanom pracovne Test vtipov (alebo ako ho nazýval prof. Guensberger Witztest). Vznikla verzia, ktorá obsahovala 10 slovných a 10 kreslených vtipov vybraných z dobových humoristických časopisov. Úlohou probanda je vysvetliť pointu vtipu a ohodnotiť jeho subjektívnu smiešnosť/zábavnosť na stupnici od 1 do 5. Interpretácie vtipov sa hodnotili podľa primeranosti 0–2 bodmi (podobne ako je to v subteste porozumenie z Wechslerových škály inteligencie). Navyše sme kategorizovali „zvláštne fenomény“, ktoré ako v ROR sme dávali osobitným formám odpovedí (napr. parapointa, fabulácia, asocičné skoky, disociácia, subjektová a objektová kritika a iné).

Pri príprave Testu vtipov sme boli prekvapení rozsiahlosťou a diferencovanosťou teórií humoru. Zaoberali sa ním filozofi (od Platóna, cez Kanta, po Bergsona), psychoanalytici (najmä slávna Freudova práca „*Vtíp a jeho vzťah k nevedomiu*“, 1961), existujú teórie kognitívne (teória inkongruity and resolution, teória kognitívnych štýlov napr. Schutza, Berlyna, McGheeho a ďalších). Prehľad klasických teórií humoru možno nájsť v monografii Goldsteina a McGheeho (1972).

Doterajšie empirické výskumy s Testom vtipov

Pre lepšie zhodnotenie prínosov a limitov jednotlivých výskumov ponúkame súhrny s charakteristikami probandov, použitými metódami a najvýznamnejšími výsledkami.

Guensberger, E. et al. (1982): Možnosti diagnostického využitia interpretácie vtipov

Materiál: 51 pacientov s dg schizofrenna psychóza, 22 s dg depresívne stavy, 30 zdravých probandov.

Metóda: Test vtipov (TV-1).

Výsledky: Zistilo sa signifikantne nižšie skóre v pochopení slovných vtipov u schizofrenikov oproti depresívnym pacientom a zdravým probandom. Medzi depresívnymi a zdravými neboli rozdiely v pochopení významov v slovných vtipoch a kreslených vtipoch, navyše zdraví dosahovali významne vyššie skóre pochopenia ako depresívni pacienti. Pri schizofrenných psychózach sa vyskytlo podstatne viac zvláštnych fenoménov najmä disociácie, parapointy, deskripcie, fabulácie, asocičné skoky, ulpievanie na detailoch, objektívna

kritika. Z jednotlivých foriem schizofrenných porúch mali najnižšie skóre simplexné schizofrenia a schizofrenia s defektom, najvyššie u skóre mali pacienti s paranoidnou a incipientnou schizofreniou. Najviac vedľajších fenoménov produkovali schizoafektívni pacienti s manickou zložkou.

Balghová-Ficová B. (1994): Psychopatológia humoru

Materiál: 25 pacientov s dg schizofrenna psychóza a 25 zdravých subjektov.

Metódy: TV-1, TV-2 (paralelná séria), asociačný experiment, BPRS.

Výsledky: Nálezy v TV-2 a TV-1 vysoko korelovali vo všetkých sledovaných premenných, TV-2 možno psychometricky považovať za plnohodnotnú paralelnú verziu. Obe verzie v skóre pochopenia a výskyte zvláštnych fenoménov diferencovali schizofrennu a zdravú skupinu. Zistili sa významné záporné korelácie medzi skóre pochopenia a percentom porúch asociácií v AE, resp. celkovým skóre BPRS.

Koys, B. (1997): Diagnostické využitie zmyslu pre humor (u alkoholikov a pacientov s depresívnymi symptómami)

Materiál: 30 pacientov so závislosťou od alkoholu (20 mužov, 10 žien), 25 pacientov s depresívnymi symptómami (19 žien, 6 mužov).

Metódy: TV-1, TV-2, MBTI, BDI, TSV.

Výsledky: Pri hodnotení expresie humoru mali vyššie skóre alkoholici, v subjektívnom hodnotení a pochopení vtipov však rozdiely neboli významné. Zo zvláštnych fenoménov produkovali alkoholici významne viac fabulácií a depresívni pacienti viac subjektívnej kritiky. Medzi mužmi a ženami sa nezistili významné rozdiely v žiadnej zo sledovaných premenných. U depresívnych pacientov sa potvrdil vzťah medzi rezonanciou (expresiou) humoru a mierou vitálnej depresívnej symptomatológie. Vzťah medzi introverziou a pochopením humoru sa potvrdil len u depresívnych pacientov.

Bašová, J. (2002): Predbežná standardizácia Testu vtipov

Materiál: 60 zdravých VŠ študentov (30 mužov a 30 žien, 30 technického a 30 humanitného zamerania).

Metódy: TV-1, TV-2, MBTI.

Výsledky: Muži skórovali vyššie vo všetkých sledovaných premenných TV, rozdiely však nie sú štatisticky významné. Študenti humanitných smerov dosahovali významne vyššie skóre (pochopenia i prežívania) ako technicky zameraní študenti. Nepotvrdili sa významné rozdiely medzi introvertmi a extrovertmi v chápaní a prežívaní humoru, introverti skórovali dokonca vyššie ako extroverti. Probandi s prevahou funkcie intuície mali vyššie skóre ako probandi s prevahou funkcie vnímania.

Spodniaková, S. (2003): *Psychológia humoru (Humor pacientov so schizofréniou a depresiou)*

Materiál: 30 pacientov s dg schizofréniou, 30 pacientov s dg depresia (33 žien, 27 mužov).

Metódy: TV-1, AE, BDI, PANS.

Výsledky: Pochopenie vtipov nezáviselo od veku, pohlavia, rodinného a profesionálneho stavu, vzdelanie malo významnú úlohu len u depresívnych pacientov. Miera porúch asociativity významne ovplyvnila pochopenie slovných i kreslených vtipov u schizofrénnych, nie však u depresívnych pacientov. Miera psychotickej symptomatológie (PANS) negatívne korelovala u schizofrenikov s emočným prežívaním vtipov, ale len pri kreslených, nie pri slovných vtipoch. Sebahodnotenie intenzity depresie (BDI) významne negatívne korelovalo s pochopením i prežívaním vtipov u depresívnych pacientov.

Diskusia a záver

Prínos pre klinickú prax môže zhrnúť: – Test vtipov možno pokladať za semištandardnú diagnostickú metodiku z hľadiska testového materiálu a spôsobu vyhodnocovania. Interpretácia však nesie niektoré známky projektívneho prístupu podobne, ako je to v Asociačnom experimente, či Rorschachovej metóde.

- Potvrdila sa diferenciálnodiagnostická hodnota metódy najmä pri diferencovaní schizofrénnych psychóz oproti pacientom s depresívnymi stavmi.
- Výsledky testu vtipov je však potrebné interpretovať v kontexte anamnézy, pozorovania správania pri vyšetrení a výsledkov ďalších psychodiagnostických metód (najmä AE, ROR, Wechslerových škál).

Metodologické limity a implikácie pre ďalší výskum:

- Výber testových podnetov – slovných a kreslených vtipov – je napriek snahe vyhnúť sa tendenčnosti poznamenaný dobou, čo môže mať úlohu pri pochopení a interpretovaní point a hlavne emočnom prežívaní vtipnosti u mladších a vzdelanejších subjektov.
- Pri kreslených vtipoch kontaminuje pochopenie slovný text v niektorých vtipoch.

Bolo by asi vhodné nahradiť tieto predlohy čisto kreslenými vtipmi.

- Premenné v teste vtipov možno doplniť o objektívne hodnotenie expresie emócie humoru pozorovateľom/administrátorom test. Je však potrebné vytvoriť sofistikovanejšiu hodnotiacu škálu.

- Je potrebné vytvoriť normy pre pochopenie a emočné prežívanie humoru na väčších vzorkách zdravej populácie, reprezentatívnej z hľadiska veku, pohlavia a vzdelania.
- U zdravých subjektov i pacientov s psychickými poruchami sa otvára viacero možností použiť test vtipov a konfrontovať ho s ďalšími osobnostnými a kognitívnymi premennými (kognitívne štýly, ako sú naučený optimizmus, pesimizmus, či adaptorstvo-inovativnosť, temperamentálne premenné, multidimenzionálne intelligenčné testy, metódy zisťovania kognitívneho deficitu a pod).

Literatúra

Balghová-Ficová, B.: Psychopatológia humoru. Diplomová práca. Bratislava, FFUK 1994.

Bašová, J.: Predbežná štandardizácia Testu vtipov. Diplomová práca. Bratislava, FFUK 2002.

Freud, S.: Der Witz und seine Beziehung zum Unbewussten. Frankfurt, Fischer Verlag 1961.

Goldstein, J.H., McGhee, D.: The Psychology of Humor. New York, Academic Press 1972.

Guensberger, E., Adamišová, D., Heretik, A., Vajdičková, K.: Možnosti diagnostického využitia interpretácie vtipov. Čs. Psychiat., 78, 1982, č. 6, s. 382–387.

Koyš, B.: Diagnostické využitie zmyslu pre humor (u alkoholikov a pacientov s depresívnou symptomatológiou). Diplomová práca. Bratislava, FFUK 1997.

Spodniaková, S.: Psychológia humoru (Humor pacientov so schizofréniou a depresiou). Diplomová práca. Bratislava, FFUK 2003.

Do redakcie došlo 17.4.2004.